

Natuur- en landschapscriteria voor Nationale Parken van Wereldklasse

Naar Nederlandse natuur van internationale allure

Joost Tersteeg

www.wing.nl

Inhoud van deze presentatie

- Aanleiding en aanpak van deze studie
- Opzet en inhoud het rapport
- Discussie: mogelijke toepassingen

Aanleiding

- Rijksprogramma Nationale Parken (sinds mei 2015)
 - Op zoek naar nieuwe standaard:
“... van Wereldklasse”
 - In de kern topnatuur
 - Gelegen in een ruimere landschappelijke, landschapsecologische, cultuurhistorische en regionaal-economische context
 - Als geheel internationaal onderscheidend (beleving, uitstraling, toegankelijkheid)

Aanleiding

- Rijksprogramma Nationale Parken (sinds mei 2015)
 - Prijsvraag
 - 20 bidboeken ingediend
 - 4 prijswinnaars

Aanpak

- Begeleiding door Transitieteam Natuur van Internationale Allure
 - Elke Boesewinkel (Provincie Flevoland)
 - Marius Brands (Wereldnatuurfonds)
 - Rob Glastra (IUCN)
 - Ferrant de Haan (Ministerie van EZ)
 - Robbert Hijdra (Natuurmonumenten)
 - Lammert Prins (RCE)
 - Anke ten Velde (NBTC)
 - Jori Wolf (Staatsbosbeheer)

Aanpak

- Deskundigen geraadpleegd in expertbijeenkomsten
 - Kim Cohen (Universiteit Utrecht)
 - Rudy van Diggelen (Universiteit van Antwerpen)
 - Ab Grootjans (Radbouduniversiteit Nijmegen)
 - Hans Renes (Universiteit Utrecht)
 - Berno Strootman (College van Rijksadviseurs)
 - Henk Weerts (RCE)

Opzet van het rapport

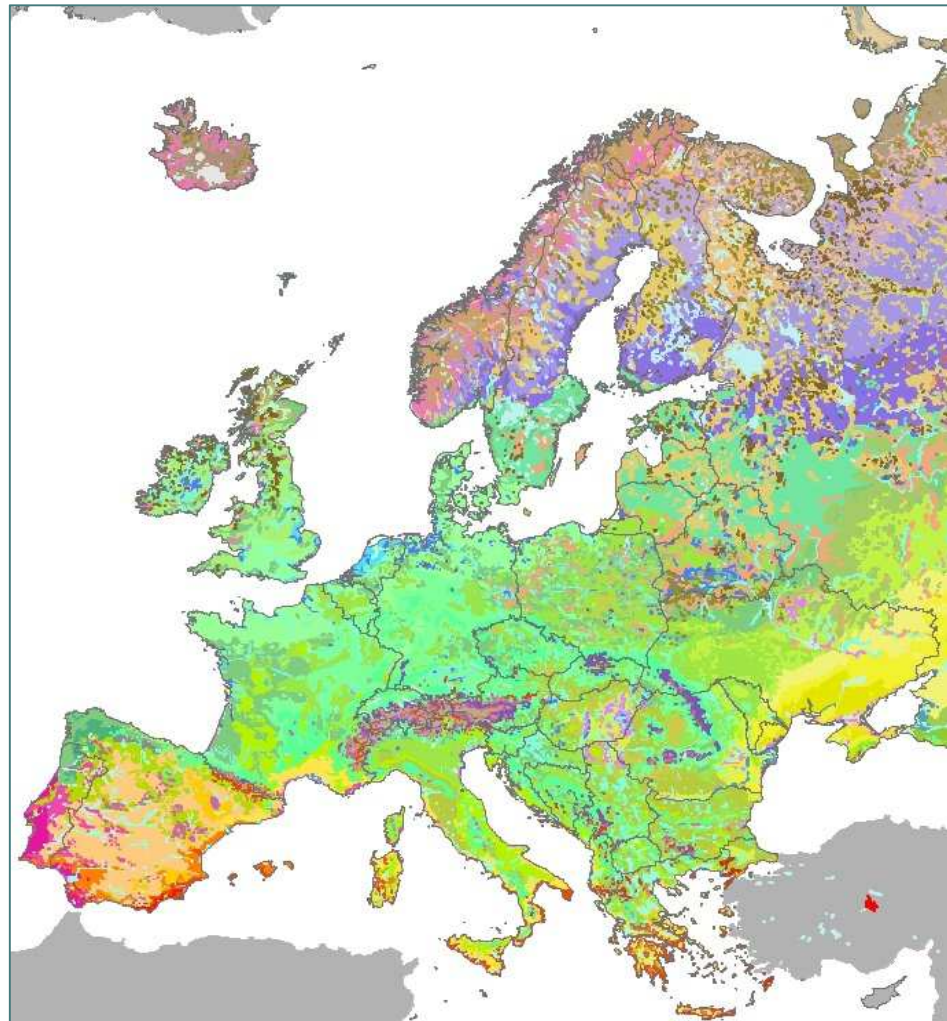
1. Inleiding
2. Wat maakt Nederlandse landschappen bijzonder?
3. Karakterisering van de Nederlandse landschappen
4. Gebiedscriteria
5. Inspirerende voorbeelden
6. Criteria voor Nationale Parken

Nederland heeft een bijzondere positie in de Noord-Europese laagvlakte

Map of the Natural Vegetation of Europe (Bohn et al., 2000-2004).

Nederland neemt een bijzondere positie in met in licht- en donkerblauw de laaggelegen estuaria en poldergebieden.

Beschrijving van de Nederlandse landschappen

Gebieden waarbinnen nog goede landschapsecologische verbindingen mogelijk zijn

Legenda

- 1. Gebieden waarbinnen landschapsecologische samenhang op macroschaal aanwezig, te herstellen of tot ontwikkeling te brengen is
- 2. Gebieden waarbinnen landschapsecologische samenhang op macroschaal niet meer volledig aanwezig is, maar waar herstel of ontwikkeling lokaal mogelijk is
- 3. Gebieden waarbinnen landschapsecologische samenhang op mesoschaal aanwezig, te herstellen of tot ontwikkeling te brengen is
- 4. Gebieden waarbinnen landschapsecologische samenhang op mesoschaal niet meer volledig aanwezig is, maar waar herstel of ontwikkeling lokaal mogelijk is
- 5. Gebieden waarbinnen landschapsecologische samenhang alleen nog op microschaal te herstellen of tot ontwikkeling te brengen is
- Natuurgebied, nog nader te analyseren
- Stedelijk gebied

Cultuurhistorische topgebieden van méér dan lokale omvang

Cultuurhistorische topgebieden

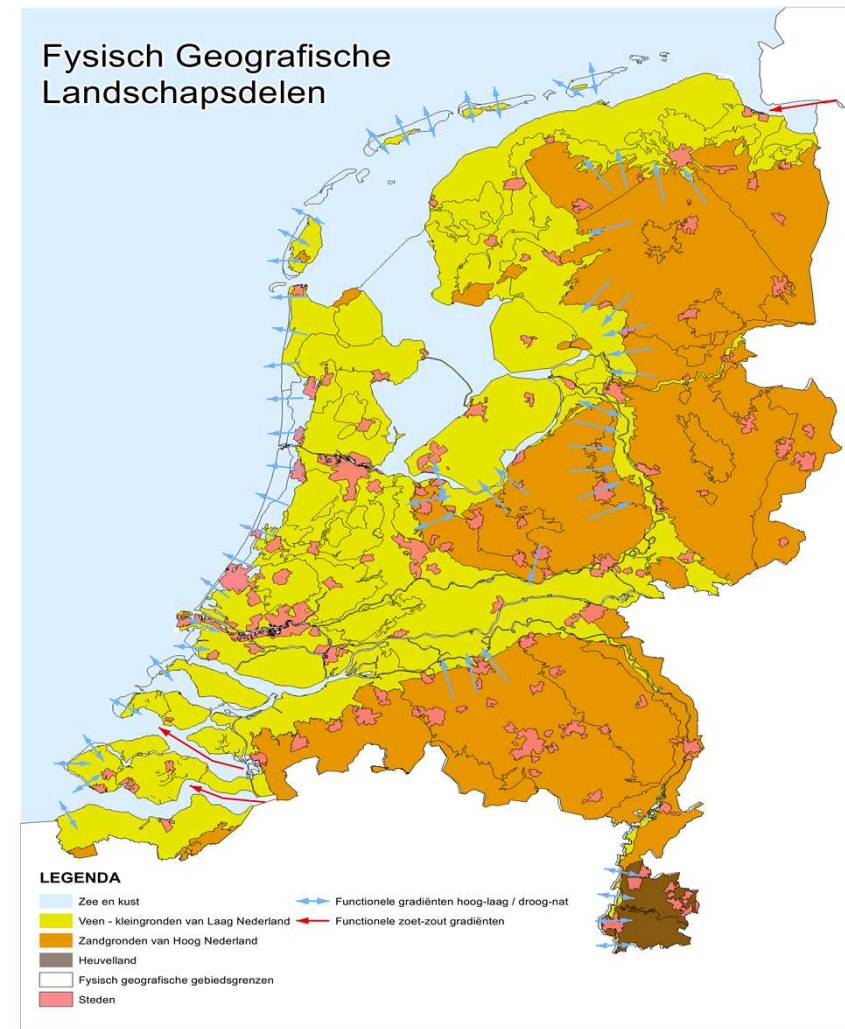
Belangrijke gebieden voor Cultuurhistorie en Landschap (schaal A3).
Naar 'Essenties van het Nederlandse landschap', Staatsbosbeheer 2016.

Deze kaart is gebaseerd op de inventaris en beschrijving voorbeelden van 2016, die aansluiting heeft aan de ontwikkelingen en veranderingen op landschapsecologische en cultureel-historische gebieden.

Karakterisering van de Nederlandse Landschappen

- Zee en kust
- Holocene veen- en kleigronden van Laag-Nederland
- Pleistocene zandgronden van Hoog-Nederland
- Heuvelland

Op deze kaart zijn ook de belangrijkste nog functionele gradiënten weergegeven

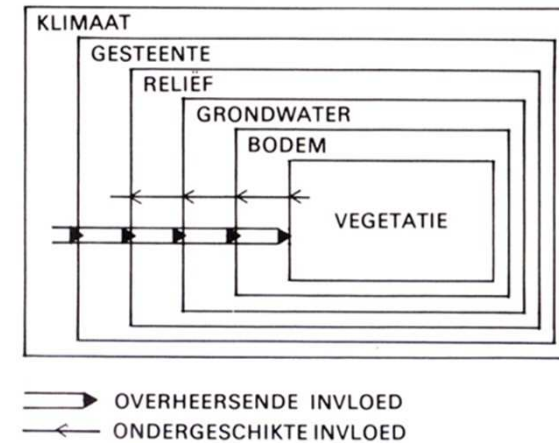

Karakterisering van de Nederlandse Landschappen

Landschapsdeel	
<i>Fysisch-geografisch</i>	
Landschapseenheden	Grote, landschapsbepalende structuren.
Landschapsvormende processen	Processen die het landschap, snel of geleidelijk, veranderen.
<i>Biologisch</i>	
Ecosystemen	Gebruikte typologie ontleed aan Bal et al. (2001), aangevuld met marine ecosystemen. Sluit aan op internationaal gehanteerde EUNIS-indeling. Op-gesomde ecosystemen zijn karakteristiek voor dit landsdeel.
Soorten	Karakteristiek voor dit landsdeel, maar niet volledig. Voorbeelden van soorten uit de categorie: bedreigde soorten die vallen onder een internationaal beschermingsregime.
<i>Menselijke invloed</i>	
Antropogene landschapsvormende processen	Activiteiten van de mens die leiden, of geleid hebben, tot veranderingen in het landschap.
Cultuurhistorische kenmerken	Structuren op landschapsschaal, landschapselementen.
<i>Internationaal</i>	
Groot belang NL binnen Europa (HR)	Karakteristieke habitattypen (Ministerie van LNV, 2006).
Mogelijkheid tot aansluiting buitenland	Opties voor samenwerking ter verbetering van de ecologische waarden.
Uniciteit	Beoordeeld op Europese schaal.
Kans op ontwikkeling	Waar liggen de kansen binnen het landschapsdeel voor ontwikkeling?

Visie

- Ecosysteembenadering
 - Dynamisch
 - Ruimte,
 - Tijd,
 - Factoren,
 - Schaalniveaus

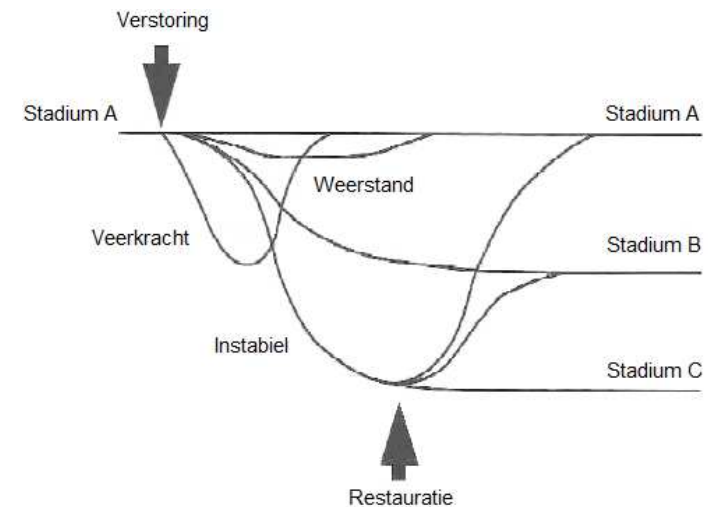
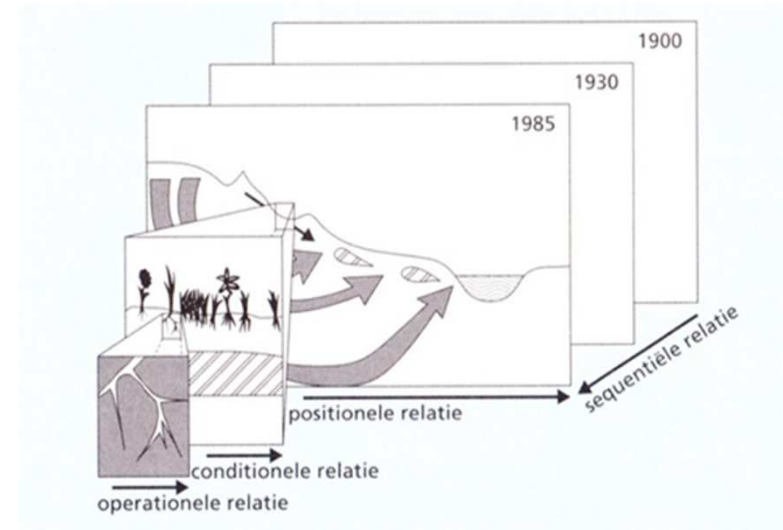

Bakker et al., 1981.

*Alle componenten binnen een
ecosysteem hebben invloed op elkaar,
maar niet allemaal in gelijke mate.*

Visie

- Ecosysteembenadering
 - Dynamisch
 - Ruimte,
 - Tijd,
 - Factoren,
 - Schaalniveaus
 - Mens is onderdeel
 - Beïnvloedt al sinds Steentijd de NL ecosystemen
 - Impact:
 - Reversibel <> Irreversibel
 - Veerkracht,
 - Adaptatievermogen
 - Tipping Points

Visie

- NL ecosystemen zijn fundamenteel door de mens gewijzigd
 - Herstel van natuurlijke referentiesituatie is uiterst lastig
 - Sporen van menselijk handelen (cultuurhistorie) is onderdeel geworden van natuur- en landschap
 - Topnatuur in NL context vraagt altijd een zeker beheer door de mens
- ⇒ **Nationale Parken van Wereldklasse zullen zich altijd kenmerken door een gradiënt van menselijk handelen**

Voorbeelden van gebiedscriteria

- IUCN Protected Areas Categories

1. Wildernis

- Geen menselijke aanwezigheid/invloed

- 2. Nationaal Park

- Grootschalige ecologische processen
- Mens mag aanwezig zijn, maar heeft geen fundamentele invloed

3. Natuurlijk monument

- Bescherming van specifiek natuurlijk fenomeen

4. Habitat- of soortenbeheergebied

- Actieve beheer vaak noodzakelijk

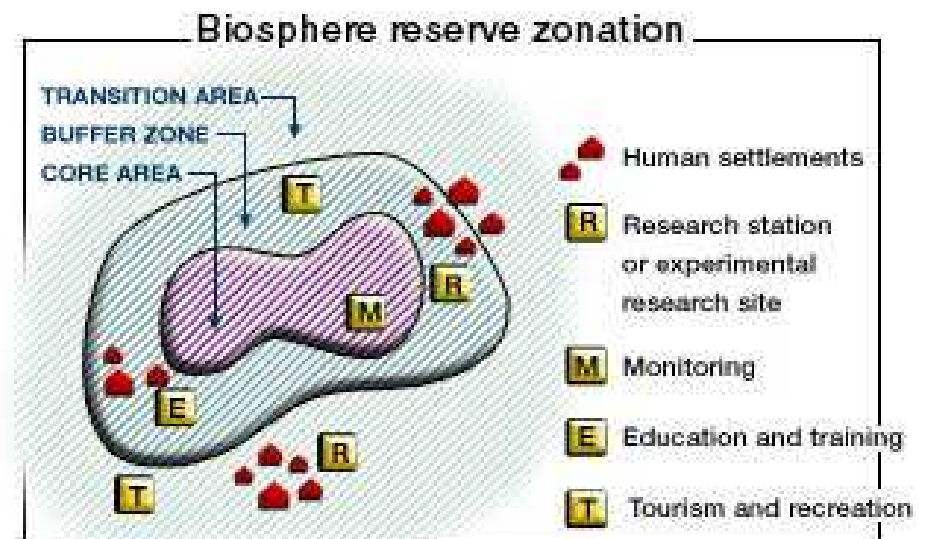
- 5. Beschermd land- of zeeschap

- Interactie met de mens is onderdeel en vraagt continuering in beheer

6. Gebieden beschermd om duurzaam gebruik van natuurlijke bronnen

Voorbeelden van gebiedscriteria

- IUCN Protected Areas Categories
- UNESCO World heritage Sites
- UNESCO Global Geoparks
- UNESCO Man and Biosphere (MAB)

Inspirerende voorbeelden

- Wash-overs op Waddeneilanden
- De nieuwe Afsluitdijk
- Ruimte voor de Rivier
- Zoetwatergetijdengebied Biesbosch
- Hollandse duinen
- Esdorpenlandschap Drentsche Aa
- Wieden Weerribben

Criteria voor een toetsingskader

- **Systeemkwaliteit**
 - Abiotische en biotische factoren op orde
- **Natuurkwaliteit**
 - Internationaal onderscheidend
- **Natuurlijke processen**
 - Minstens in een kerngebied
- **Gradiënten**
 - Droog <> Nat, Arm <> Rijk, Zout <> Zoet, etc.
 - Natuur <> Mens
- **Omvang**
 - Ruimte voor processen en interactie
- **Ruimtelijke netwerken**
 - Interconnectiviteit
- **Natuurlijke grenzen**
 - Leesbaar
- **Cultuurhistorische/landschappelijke waarden**
 - Afleesbaar
 - Tijddiepte zichtbaar

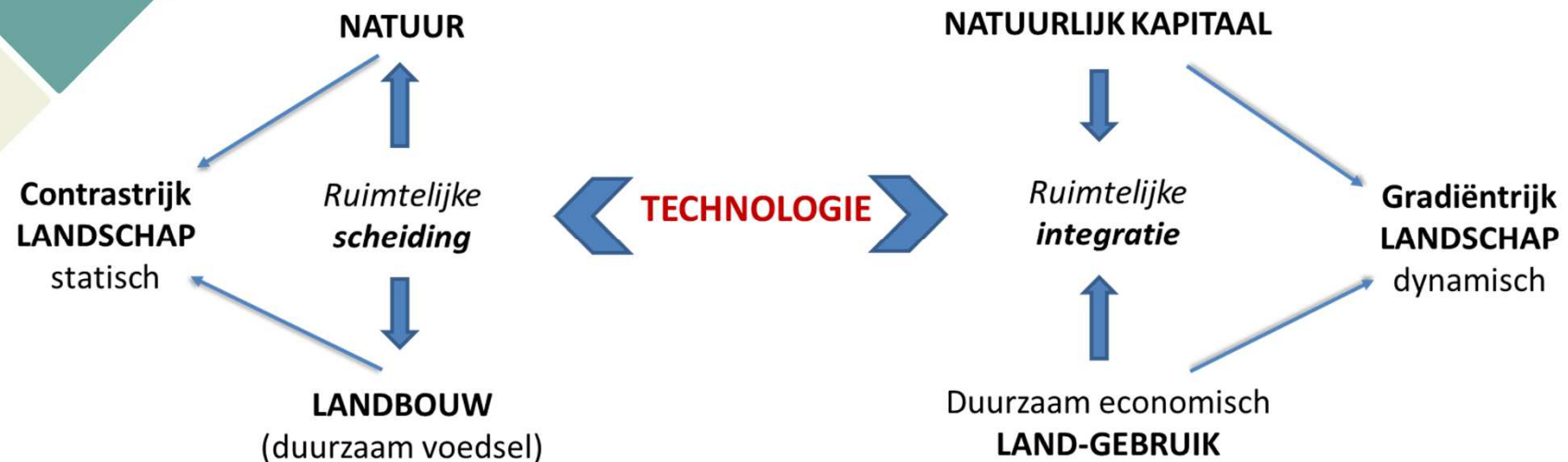
Toetsingskader

Criteria	Knock-out	Nice
Systeemkwaliteit		
• Het Nationaal Park van Wereldklasse werkt met behulp van een plan aan het realiseren en/of herstellen van het systeem van abiotische en biotische factoren en de onderlinge relaties daartussen.	x	
• Het Nationaal Park van Wereldklasse heeft het systeem van abiotische en biotische factoren en de onderlinge relaties daartussen op orde.		x
Natuurkwaliteit		
• Het Nationaal Park van Wereldklasse bevat natuurwaarden (soorten, habitattypen, systemen) die binnen Nederland en/of internationaal onderscheidend zijn, zoals op de Annex-I-lijsten van Natura 2000 staan (zie ook de tabellen in Hoofdstuk 3).	x	
• Conform de CBD-doelstelling (zie Hoofdstuk 2.4) over gebiedsbescherming wordt gestreefd naar een voor Nederland representatieve vertegenwoordiging van habitattypen in de Nationale Parken van Wereldklasse en de overige beschermde gebieden.		x
Natuurlijke processen		
• Het Nationaal Park van Wereldklasse biedt voldoende ruimte aan natuurlijke processen, zoals de werking van wind en water. Alleen dan bestaat de mogelijkheid om natuurkernen van een Nationaal Park conform IUCN Categorie II te verwezenlijken.	x	
• Nationale Parken van Wereldklasse bieden de mogelijkheid voor ontwikkeling en herstel van natuurlijke processen op een schaal die anderszins niet of moeilijk bereikt kan worden.		x
Gradiënten (ten minste 2 van de 3 nice-to-have's is een must!)		
• Het Nationaal Park van Wereldklasse vertegenwoordigt significante landschapsecologische gradiënten binnen een landschapstype (bijvoorbeeld van droge heide naar natte kleine-zeggemoerassen op de randen en flanken van een beekdal)		x
• Het Nationaal Park van Wereldklasse vertegenwoordigt significante landschapsecologische gradiënten tussen verschillende landschapstypen (bijvoorbeeld tussen de hogere zandgronden en het belendende rivierengebied, of tussen de kustduinen en het aangrenzende polderland)		x
• Het Nationaal Park van Wereldklasse vertegenwoordigt significante landschapsecologische gradiënten tussen natuur, halfnatuur en duurzaam beheerd productielandschap.		x
Omvang		
• Het Nationale Park van Wereldklasse moet groot genoeg en aaneengesloten zijn of worden, om de aanwezige soorten en habitattypen duurzaam te kunnen herbergen. Er moet gestreefd worden naar een zo compleet mogelijk landschapsecologisch systeem.	x	
• Binnen een Nationaal Park van Wereldklasse is sprake van meerdere ecosystemen, die samen in mozaiek of gezoneerd voorkomen.		x

Natuurlijke grenzen		
• Het Nationaal Park van Wereldklasse hanteert natuurlijke grenzen. Grenzen moeten rekening houden met de ruimtelijke eisen van habitats, soorten, processen of fenomenen die onder het te beschermen gebied vallen. Voorbeelden zijn het stroomgebied van een beekdal, een stuwwal met omliggende kwelzone, duinen met strand en met de binnenduinrand, een riviertraject met dezelfde kenmerken. Natuurlijke grenzen kunnen overigens samenvallen met culturele grenzen (bijvoorbeeld oude markiegrenzen of buurtschappen die onderling samenwerkten). En buitengrenzen kunnen samenvallen met grenzen volgens jurisdictie en ruimtelijke ordeningsbevoegdheid.	x	
• De grenzen van een Nationaal Park van Wereldklasse zijn goed afgebakend, maar gebruiks- en beheervormen kunnen diffuus zijn; het is van belang dat het Nationaal Park en zijn omgeving geleidelijk in elkaar overgaan.		x
Ruimtelijke netwerken (tenminste 1 van de 2 nice-to-have's is een must!)		
• Het Nationaal Park van Wereldklasse omvat één of meerdere kerngebieden met natuur van hoge kwaliteit, en daaromheen bufferzones die ook het predicaat natuur hebben, maar waarin meer menselijke activiteit is toegestaan.	x	
• Een Nationaal Park van Wereldklasse streeft, conform CBD-doelstellingen, naar connectiviteit met andere natuurgebieden binnen Nederland of net daarbuiten, om zo de mogelijkheid te creëren voor de migratie en dispersie van soorten. Deze connectiviteit kan deels ook via bufferzones bewerkstelligd worden, die bijvoorbeeld op Europese schaal van belang zijn om de klimaatveranderingen op te vangen.		x
• Het nationaal Park van Wereldklasse is onderdeel van het Pan-Europees Ecologisch Netwerk (PEEN)		x
Cultuurhistorische en landschappelijke waarden		
• In het Nationale Park van Wereldklasse zijn cultuurhistorische elementen die ervoor zorgen dat de ontstaansgeschiedenis afleesbaar is en terug te zien is in het landschap.		x
• Er wordt gekeken naar de huidige en vroegere functie van het gebied; het behoud van de wezenlijke kenmerken van het gebied moet worden verzekerd.	x	
• Andere landschappelijke waarden van belang zijn geologische en geomorfologische waarden die rechtstreeks samenhangen met de ontstaansgeschiedenis van de plek.		x

Tot slot

- Systeendenken staat voorop
 - Mens, medegebruik is daarvan in NL context altijd onderdeel
 - Historiseren en referentiebeelden vaak niet realistisch
 - Natuur <> Cultuur niet meer als tegenpolen zien
- Nationale Omgevingsvisie:

Tot slot

- Ontwikkeling van Nationale Parken vraagt:
 - Experimenteerruimte
 - Samenwerking
 - Lerend proces